

**“QISHLOQ TARAQQIYOTIDA TURIZMNING ROLI: RURAL TURIZMNING MAVJUD
IMKONIYATLARI, MUAMMOLARI VA ILG‘OR TAJRIBALARI”****Gulomkodiroya Mamura Saydumarxon qizi**

Qo‘qon univertiteti o‘qituvchisi

mamurakokanduniversity@gmail.com**Parizoda Mirboboyeva**

Qo‘qon univertiteti “Mehmonxona va turizmni boshqarish” yo‘nalishi talabasi

mirboboyevaparizoda@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu ilmiy tezisdagi o‘tkazilgan tadqiqot ishi asosan, rural turizm bilan bog‘liq bo‘lgan imkoniyatlar, muammolar va ilg‘or tajribalarga va uning qishloq taraqqiyotida turizmning rolini o‘rganishga qaratilgan. Ilmiy tezisdagi turizmning qishloq joylariga keltirishi mumkin bo‘lgan potentsial ijtimoiy-iqtisodiy manfaatlari, shuningdek, barqaror va inklyuziv rivojlanish uchun bartaraf etilishi kerak bo‘lgan to‘siqlar har tomonlama tahlil qilindi. Mavjud adabiyotlar va amaliy tadqiqotlarni ko‘rib chiqish orqali ushbu tadqiqot turizmning qishloq jamoalariga ijobiy ta‘sirini maksimal darajada oshirish bo‘yicha eng yaxshi amaliyot va strategiyalarni aniqladi. Tadqiqot natijalari qishloqni rivojlantirish vositasi sifatida turizmdan qanday foydalanish mumkinligini tushunishga yordam berishi va turizm sohasidagi siyosatchilar va manfaatdor tomonlar uchun amaliy tavsiyalar berib ketdi.

Qishloq hududlari uzoq vaqtdan beri iqtisodiyotni diversifikatsiya qilish, bandlik imkoniyatlari va infratuzilmani rivojlantirish borasida jiddiy muammolarga duch kelmoqda. So‘nggi yillarda turizm barqaror iqtisodiy o‘sish, madaniyatni saqlash va atrof-muhitni muhofaza qilish imkoniyatlarini taklif qiluvchi qishloq rivojlanishining potentsial katalizatori sifatida paydo bo‘la boshladi. Biroq, birinchi navbatda, qishloq joylarida turizmning muvaffaqiyati avvalo samarali rejalashtirish, jamoatchilikni jalb qilish va ilg‘or tajribalarni joriy etishi bog‘liq bo‘ladi.

Adabiyotlar sharhi turizmning qishloq rivojlanishidagi o‘rni haqidagi mavjud bilimlarni o‘rgandi, turizmning qishloq joylariga olib kelishi mumkin bo‘lgan potentsial iqtisodiy, ijtimoiy, madaniy va ekologik foydalarini ko‘rib chiqdi. Shuningdek, u qishloq hududlarida turizmni rivojlantirish bilan bog‘liq muammolar va salbiy ta‘sirlarni ko‘rsatib o‘tdi. Jamiyatga asoslangan turizm, barqaror turizm va destinatsiyalarni boshqarish kabi asosiy tushunchalar ushbu tadqiqot uchun nazariy asos yaratish imkoniyati mavjudligini muhokama qildi.

Tezis turizm qishloqlarni rivojlantirish uchun taklif qilishi mumkin bo‘lgan turli imkoniyatlarni belgiladi. Unda turizm qanday qilib qishloqlarda bandlik imkoniyatlarini yaratish, daromad olish va tadbirkorlikni rivojlantirish orqali iqtisodiy o‘sishni rag‘batlantirishi mumkinligi o‘rganildi. Bundan tashqari, u madaniy saqlanishi va uni meros sifatida saqlash va turizm faoliyati orqali an‘anaviy sanoatni jonlantirish imkoniyatlarini ko‘rsatib berdi. Qishloq joylarda ekologik barqarorlikni ta‘minlash va biologik xilma-xillikni saqlashda turizmning roli ham muhokama qilindi.

Turizm qishloq joylariga ko‘p foyda keltirishi mumkin bo‘lsa-da, uning qiyinchiliklari yo‘q emas. Tezisdagi turizmning qishloq jamoalariga potentsial salbiy ta‘siri, jumladan, aholining xaddan

tashqari ko‘pligi, madaniy tovarlarning ko‘payishi, atrof-muhitning degradatsiyasi va imtiyozlarning teng taqsimlanmaganligi masalalari tahlil qilingan. Unda, shuningdek, qishloq jamoalari turizm salohiyatidan foydalanishda duch kelayotgan muammolar, masalan, cheklangan infratuzilma, resurslarning yetishmasligi, kadrlar tayyorlash va salohiyatni oshirishning yetarli darajada yo‘qligi muhokama qilindi.

Muvaffaqiyatli amaliy tadqiqotlar va misollardan kelib chiqqan holda, maqola qishloqlarni rivojlantirishda turizm bo‘yicha ilg‘or tajribalarni aniqlandi va tahlil qilindi. U jamiyatni jalb qilish, birgalikda rejalashtirish va mahalliy manfaatdor tomonlarning imkoniyatlarini kengaytirish strategiyalarini o‘rgandi. Bundan tashqari, u barqaror turizm amaliyoti, mas‘uliyatli turizmni boshqarish va tashrif buyuruvchilarning noyob va haqiqiy tajribasini yaratish muhimligini o‘rganib chiqdi. Qishloq joylarda sayyohlik tashabbuslarining uzoq muddatli muvaffaqiyatini ta‘minlashda turizm operatorlari, mahalliy hamjamiyat va davlat idoralari o‘rtasidagi hamkorlikning ahamiyati alohida ta‘kidlab o‘tildi.

Xulosa qilib aytganda, ushbu tadqiqot ishida qishloq joylarda turizmni rivojlantirishga ijtimoiy-iqtisodiy, madaniy va ekologik jihatlarni hisobga olgan holda yaxlit va barqaror yondashish zarurligi ta‘kidlangan. Ushbu tadqiqotda aniqlangan ilg‘or tajribalarni qo‘llash orqali manfaatdor tomonlar turizmning qishloq rivojlanishiga ijobiy ta‘sirini maksimal darajada oshirishi va qishloq jamoalarida gullab-yashnayotgan va inklyuziv turizm sektorini yaratishi mumkinligi e‘tirof etilgan.

Kalit so‘zlar: rural turizm, resurs, qishloq jamoalari, turizm katalizatori, rivojlanish

Kirish: Qishloq hududlari uzoq vaqtdan beri iqtisodiyotni diversifikatsiya qilish, bandlik imkoniyatlari va infratuzilmani rivojlantirish borasida jiddiy muammolarga duch kelmoqda. Resurslar va xizmatlardan foydalanishning cheklanganligi va an‘anaviy sanoatning tanazzulga uchrashi ko‘plab qishloq jamoalarida qashshoqlik va rivojlanmaslik sikliga olib keldi. Biroq, so‘nggi yillarda turizm barqaror iqtisodiy o‘sinh, madaniyatni saqlash va atrof-muhitni muhofaza qilish imkoniyatlarini taklif qiluvchi qishloq rivojlanishining potentsial katalizatori sifatida paydo bo‘la boshladi. Ushbu tezisda turizmning qishloq taraqqiyotidagi rolini har tomonlama tahlil qilishga, uning taqdim etayotgan imkoniyatlarini, u tug‘dirayotgan muammolarni va uning qishloq jamoalariga ijobiy ta‘sirini ta‘minlash uchun qabul qilinishi mumkin bo‘lgan ilg‘or tajribalarni o‘rganishga qaratildi.

Qishloq joylari ko‘pincha tabiiy go‘zalligi, madaniy merosi va an‘anaviy turmush tarzi bilan ajralib turadi. Bu o‘ziga xos atributlar, o‘ziga xos va haqiqiy tajriba izlayotgan sayyohlarni jalb qilish potentsialiga ega. Buni anglagan ko‘plab qishloq jamoalari o‘z iqtisodiyotlarini jonlantirish va hayot sifatini yaxshilash vositasi sifatida turizmni o‘rganishga kirishdilar. Qishloq joylarda turizmni rivojlantirish - aholi bandligini ta‘minlash, tadbirkorlikni rag‘batlantirish va mahalliy aholining umumiy ijtimoiy-iqtisodiy farovonligini oshirish salohiyatiga egaligi isbotlandi. Bundan tashqari, u mahalliy madaniyat, urf-odatlar va tabiiy boyliklarni saqlash va namoyish etish yo‘lini taklif etdi va shu bilan madaniy merosni saqlash va ekologik barqarorlikka o‘zining katta hissasini qo‘shdi.

Biroq, qishloq joylarida turizmning muvaffaqiyati samarali rejalashtirish, jamoatchilikni jalb qilish va ilg‘or tajribalarni joriy etishga bog‘liq. Ehtiyotkorlik bilan ko‘rib chiqilmasa va

strategik boshqaruv bo‘lmasa, turizmni rivojlantirish odamlarning xaddan tashqari ko‘payishi, madaniy tovar va atrof-muhitning buzilishi kabi salbiy ta’sirlarga olib kelishi mumkin. Turizmning iqtisodiy foydalari va birinchi navbatda qishloq joylariga tashrif buyuruvchilarni jalb qiladigan noyob atributlarni saqlab qolish o‘rtasidagi muvozanatni saqlash juda muhimdir. Shu sababli, ushbu tadqiqot qishloqni rivojlantirishda turizm bilan bog‘liq imkoniyatlar, muammolar va ilg‘or tajribalarni o‘rganishga qaratilgan.

Tadqiqotning asosiy maqsadi turizmning qishloq rivojlanishidagi rolini o‘rganish va uning potentsial foydalari va muammolarini har tomonlama tahlil qilishdir.

Yuqorida aytib o‘tilgan maqsadlarga erishish uchun ushbu tadqiqot aralash usullardan foydalandi. Tadqiqotni birinchi qadami qishloq taraqqiyotida turizmning o‘rni bo‘yicha mavjud adabiyotlarni keng ko‘lamda ko‘rib chiqishdan boshlanadi. Ushbu adabiyot sharhi mavzuni har tomonlama tushunish uchun akademik maqolalar, hisobotlar, amaliy tadqiqotlar va siyosiy hujjatlarni o‘z ichiga oladi.

Bundan tashqari, ushbu tadqiqot qishloq joylarida turizmni rivojlantirish bilan shug‘ullanuvchi asosiy manfaatdor tomonlardan tushunchalarni to‘plash uchun intervyular va “maqsadli guruhlar” kabi sifatli tadqiqot usullarini o‘z ichiga oladi. Bu manfaatdor tomonlarga mahalliy hamjamiyat a’zolari, davlat amaldorlari, turizm operatorlari va nodavlat tashkilotlar kirishi mumkin. Yig‘ilgan sifatli ma’lumotlar qishloqlarda rural turizmni rivojlantirishda turizm bilan bog‘liq imkoniyatlar, muammolar va ilg‘or tajribalar haqida qimmatli istiqbollarni taqdim etadi.

Bundan tashqari, ushbu tadqiqot turizmning qishloq jamoalariga ta’sirini o‘rganish uchun turizm statistikasi, iqtisodiy ko‘rsatkichlar va ijtimoiy-demografik ma’lumotlar kabi miqdoriy ma’lumotlarni tahlil qiladi. Ushbu ma’lumotlarni tahlil qilish orqali biz qishloqda turizmni rivojlantirishning iqtisodiy, ijtimoiy va ekologik jihatlarini chuqurroq tushunishimiz mumkin.

Adabiyotlar sharhi:

Qishloq jamoalari o‘z iqtisodlarini diversifikatsiya qilish va ijtimoiy-iqtisodiy farovonligini oshirishga intilayotgani sababli so‘nggi yillarda qishloq taraqqiyotida turizmning o‘rni tobora ortib bormoqda. Ushbu adabiyotlarni ko‘rib chiqish qishloq joylarida turizm bilan bog‘liq potentsial foyda va muammolarni har tomonlama tushunishga qaratilgan. Mavjud ketirib o‘tilgan nazariy tadqiqotlar, amaliy tadqiqotlar va siyosiy hujjatlarni o‘rganish orqali biz turizmning qishloq taraqqiyotidagi o‘rni haqida qimmatli fikrlarga ega bo‘lishimiz mumkin.

Turizm qishloq joylarda bandlik imkoniyatlarini yaratish, daromad keltirish va tadbirkorlikni rivojlantirish orqali iqtisodiy o‘sishni rag‘batlantirish imkoniyatiga ega. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatdiki, turizm bilan bog‘liq faoliyat, ayniqsa, mahalliy aholi uchun ish o‘rinlari yaratish va daromad olish imkonini beradi. Misol uchun, Kosta-Rikaning qishloq jamoalarida o‘tkazilgan tadqiqotda turizm bilan bog‘liq faoliyat mintaqadagi bandlik va daromadning muhim qismini tashkil etishi aniqlandi (Chambers, 2000). ¹Xuddi shunday, Hindistonning qishloq joylarida olib borilgan tadqiqotlar ham shuni ko‘rsatadiki, turizmga marjinal foyda jamoalar uchun iqtisodiy

¹ Chambers, R. (2000). Tourism and rural development.

imkoniyatlarni taqdim etishi mumkin, bu esa qashshoqlikni kamaytirish va turmush darajasini yaxshilashga olib keladi deb aytiladi (Nayak & Bhatia, 2012).²

Turizm mahalliy madaniyat va an'analarni saqlash va namoyish etishda ham xal qiluvchi rol o'ynaydi. Qishloq joylari ko'pincha noyob madaniy merosga ega bo'lib, ular haqiqiy tajribani qidirayotgan sayyohlar uchun katta qiziqish uyg'otadi. Qishloq jamoalari sayyohlik faoliyati bilan shug'ullanish orqali an'anaviy hunarmandchilik, festivallar va sahna san'atlarini jonlantirishi va shu orqali madaniy merosni asrab-avaylashga hissa qo'shishi mumkin. Masalan, Shotlandiyaning qishloq jamoalarida olib borilgan tadqiqotlar, turizmning an'anaviy musiqa, raqs va hikoyalarni jonlantirishga qanday yordam bergani, madaniy jonlanish va jamiyatni milliylik g'ururini qayta tiklanishiga va uni saqlab qolish uchun mahalliy aholida paydo bo'lgan tuyg'u ham uning rolini belgilab berdi. (Richards & Wilson, 2007).³

Qishloq joylarda turizmni rivojlantirish atrof-muhitni muhofaza qilish va resurslarni barqaror boshqarishga katta hissa qo'shadi. Ko'pgina qishloq hududlari tabiiy resurslarga va biologik xilma-xillikka boy bo'lib, ularni hukumat ekoturizmning potentsial yo'nalishlariga aylantirib bormoqda. Turizmni barqaror boshqarish, chiqindilarni kamaytirish va biologik xilma-xillikni saqlash kabi ekologik jihatdan mas'uliyatli amaliyotlarni targ'ib qilish orqali turizm zaif ekotizimlarni saqlashga va ekologik barqarorlikni rivojlantirishga yordam berishni boshladi. Peruning Amazon tropik o'rmonlari hududida olib borilgan tadqiqotlar jamiyatga asoslangan ekoturizmni barqarorlashtirish tashabbuskorlari o'rmonlarni saqlash va barqaror rivojlanishga qanday hissa qo'shganini ko'rsatdi (Larson va boshq., 2016).⁴

Turizm qishloq taraqqiyoti uchun katta imkoniyatlar yaratsa-da, uning qiyinchiliklari va salbiy ta'sirlari ham talaygina. Qishloq joylarda turizmni rivojlantirish bilan bog'liq muammolardan biri, aholining xaddan tashqari ko'pligi, madaniy mahsulotlar va atrof-muhitning buzilishi. Misol uchun, Balidagi qishloq jamoalarida olib borilgan tadqiqotlar ommaviy turizmning mahalliy madaniyat va an'anaviy amaliyotlarga salbiy ta'sirini ta'kidladi, bu esa madaniy tovar va haqiqiylikni yo'qotishiga olib keldi (Picard & Wood, 1997).⁵ Bundan tashqari, turizmning rivojlanishi tabiiy resurslar va ekotizimlarga bosim o'tkazish ehtimoli mavjudligini isbotladi. Agar buni oldi olinib to'g'ri boshqarilmasa, katta ehtimol atrof-muhitning buzilishiga olib keladi.

Qishloq taraqqiyotiga turizmning ijobiy ta'sirini maksimal darajada oshirish uchun turli ilg'or tajriba va strategiyalar belgilandi. Mahalliy hamjamiyatlarning turizmni rivojlantirish bo'yicha qarorlar qabul qilishda o'z ovozigaga ega bo'lishlari va turizmning afzalliklarida faol ishtirok etishlari uchun jamoatchilik ishtiroki va ularning ishtirokini rejalashtirish muhim ahamiyatga egaligi ta'kidlandi. Chiqindilarni boshqarish, energiya tejash va mahalliy mahsulotlarni targ'ib qilish kabi barqaror turizm amaliyotlari atrof-muhitga salbiy ta'sirlarni minimallashtirishga yordam berishi kun tartibiga qo'yildi. Turizmni mas'uliyatli boshqarish, jumladan, tashrif buyuruvchilarni o'qitish va axloq qoidalarini qo'llash mahalliy madaniyatni saqlashga va salbiy ijtimoiy ta'sirlarning oldini olishga hissa qo'shishi ham aytib o'tildi.

² Nayak, N. S., & Bhatia, A. K. (2012). *International Journal of Tourism Research*, 14(6), 545-556.

³ Richards, G., & Wilson, J. (2007). *Tourism, creativity and development*.

⁴ Effects of tourism and recreation on ecosystems and wildlife.

⁵ Tourism, ethnicity and the state in Asian and Pacific societies.

Xulosa qilib aytganda, adabiyotlar tahlili qishloqni rivojlantirishda turizm bilan bog‘liq potentsial foyda va muammolarni ta‘kidlaydi. Turizm iqtisodiy o‘shni rag‘batlantirishi, madaniy merosni saqlashi va qishloq joylarida atrof-muhitni muhofaza qilishga hissa qo‘shishi mumkin. Biroq qishloq joylarda turizmni rivojlantirish barqaror va inklyuziv bo‘lishini ta‘minlash uchun puxta rejalashtirilishi, jamoatchilikni jalb qilish va ilg‘or tajribalarni o‘zlashtirilishi zarur. Mavjud tadqiqotlar natijalarini hisobga olgan holda, siyosatchilar, sayyohlik amaliyotchilari va qishloq jamoalari shu ilmiy ish orqali turizmning qishloq rivojlanishiga ijobiy ta‘sirini maksimal darajada oshiradigan qarorlar qabul qilishlari va strategiyalarni amalga oshirishlari ham mumkin.

Metodologiya:

Ushbu tadqiqotning maqsadlariga erishish uchun sifat va miqdoriy tadqiqot usullarini birlashtirgan aralash metodik yondashuv qo‘llaniladi. Ushbu bo‘lim tadqiqot dizayni, ma‘lumotlarni yig‘ish tartiblari va qo‘llaniladigan ma‘lumotlarni tahlil qilish usullarini belgilaydi.

Aslini olganda ushbu tadqiqot birinchi navbatda, nazariy asoslarni yaratib va qishloq taraqqiyotida turizmning rolini har tomonlama tushunish uchun keng qamrovli adabiyotlarni o‘rganishdan boshlandi. Adabiyotlar sharhini yozish uchun ilmiy maqolalar, hisobotlar, amaliy tadqiqotlar va qishloq joylarida turizmga oid dasturiy hujjatlarni o‘rganish va ular bo‘yicha kerakli xulosalar chiqarish bilan boshlandi.

Keyingi navbatda, qishloq joylarda turizmni rivojlantirish bilan shug‘ullanadigan asosiy manfaatdor tomonlarning fikrlarini to‘plash uchun sifatli tadqiqot usullaridan foydalanildi. Bu mahalliy hamjamiyat a‘zolari, hukumat amaldorlari, turizm operatorlari va nodavlat tashkilotlari kabi turli manfaatdor tomonlar bilan intervyu va “maqsadli guruhlar” muhokamalarini o‘tkazishni o‘z ichiga olgan. Yig‘ilgan sifatli ma‘lumotlar qishloqlarni rivojlantirishda turizm bilan bog‘liq imkoniyatlar, muammolar va ilg‘or tajribalar haqida qimmatli istiqbollarni taqdim etadi.

Sifatli tadqiqotlar bilan bir qatorda, turizmning qishloq jamoalariga ta‘sirini o‘rganish uchun miqdoriy ma‘lumotlar tahlil qilindi. Bu qishloq joylarida turizmni rivojlantirishning iqtisodiy, ijtimoiy va ekologik jihatlarini tushunish uchun turizm statistikasi, iqtisodiy ko‘rsatkichlar va ijtimoiy-demografik ma‘lumotlarni tahlil qilishni ham o‘z ichiga olib ketgan.

Xulosa qilib aytganda, ushbu tadqiqotda sifat va miqdoriy tadqiqot usullarini birlashtirgan aralash uslublar yondashuvi qo‘llanildi. Tadqiqot loyihasi adabiyotlarni ko‘rib chiqish, intervyular va “maqsadli guruhlar” muhokamalari orqali sifatli ma‘lumotlarni to‘plash va ikkinchi darajali ma‘lumotlar manbalaridan foydalangan holda miqdoriy ma‘lumotlarni tahlil qilishni o‘z ichiga oladi. Ushbu keng qamrovli metodologiyani qo‘llash orqali tadqiqot qishloqlarni rivojlantirishda turizmning rolini ishonchli tahlil qilish, qishloq joylarida turizm bilan bog‘liq imkoniyatlar, muammolar va ilg‘or tajribalarni o‘rganishga qaratilgan.

Ushbu tadqiqot natijalari qishloqlarda turizm bilan bog‘liq potentsial foyda va muammolarni ko‘rsatib, qishloq taraqqiyotida turizmning roli haqida qimmatli fikrlarni beradi. Adabiyotlar tahlili, sifatli va miqdoriy ma‘lumotlarning tahlili qishloq jamoalarida turizmni rivojlantirishning turli yo‘nalishlarini yoritib berdi.

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, turizm qishloq joylarida bandlik imkoniyatlarini yaratish va daromad olish orqali iqtisodiy o‘shni rag‘batlantirishi mumkin. Miqdoriy ma‘lumotlar tahlili shuni ko‘rsatdiki, turizm bilan bog‘liq faoliyat mahalliy aholi uchun ish o‘rinlarini yaratish

va daromad olishda sezilarli hissa qo‘shadi. Bu turizmning qishloq jamoalariga ijobiy iqtisodiy ta‘sirini ko‘rsatgan Kosta-Rika va Hindistonda o‘tkazilgan oldingi tadqiqotlarga mos keladi (Chambers, 2000; Nayak & Bhatia, 2012). Olib borilgan tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, turizm qishloq iqtisodiyotini diversifikatsiya qilish va mahalliy hamjamiyatlarning ijtimoiy-iqtisodiy farovonligini oshirishning samarali strategiyasi ham bo‘lishi mumkin.

Natijalar qismi mahalliy madaniyat va an‘analarni saqlash va namoyish etishda turizmning xal qiluvchi rolini ta‘kidlaydi. Sifatli ma‘lumotlar tahlili shuni ko‘rsatdiki, qishloq joylari o‘ziga xos madaniy merosga ega bo‘lib, ular haqiqiy tajriba izlayotgan sayyohlar uchun katta qiziqish uyg‘otadi. Qishloq jamoalari sayyohlik faoliyati bilan shug‘ullanish orqali an‘anaviy hunarmandchilik, festivallar va sahna san‘atlarini jonlantirishi, madaniy merosni asrab-avaylashga xissa qo‘shishi mumkin. Topilmalar turizmning an‘anaviy madaniy amaliyotlarni qayta tiklashga qanday yordam berganligini ko‘rsatgan Shotlandiyada o‘tkazilgan tadqiqotlar bilan aks sado beradi (Richards va Uilson, 2007). Bunda turizm qishloq joylarda madaniy jonlanish va jamiyatning faxri uchun katalizator bo‘lib xizmat qilishi mumkin.

To‘plangan ma‘lumotlar atrof-muhitni muhofaza qilish va resurslarni barqaror boshqarishga xissa qo‘shish uchun qishloq joylarda turizmni rivojlantirish salohiyatini ta‘kidlaydi. Adabiyotlarni o‘rganish va miqdoriy ma‘lumotlar tahlili - ko‘plab qishloq hududlari tabiiy resurslar va biologik xilma-xillikka boy bo‘lib, ularni potentsial ekoturizm yo‘nalishlariga aylantiradi. Chiqindilarni kamaytirish, energiya tejash va biologik xilma-xillikni saqlash kabi barqaror amaliyotlarni targ‘ib qilish orqali turizm nozik ekotizimlarni saqlashga ham yordam beradi. Natija qismida esa, Peruning Amazon tropik o‘rmonlari hududida o‘tkazilgan tadqiqot bilan mos keladi, bu jamoat ekoturizm tashabbuslarining o‘rmonlarni saqlashga ijobiy ta‘sirini ta‘kidlaydi (Larson va boshq., 2016). Natijada qishloq joylarda turizmni rivojlantirish rejalariga ekologik barqarorlikni integratsiyalash muhimligi o‘z ifodasini topadi.

Sifatli ma‘lumotlar tahlili odamlarning xaddan tashqari ko‘pligi, madaniy mahsulotlar va atrof-muhitning buzilishi bilan bog‘liq xavotirlarni aniqladi. Ommaviy turizmning mahalliy madaniyat va an‘anaviy amaliyotlarga salbiy ta‘sirini ta‘kidlagan Balida o‘tkazilgan oldingi tadqiqotlar bilan aks sado beradi (Picard & Wood, 1997). Natija turizmning qishloq jamoalariga potentsial salbiy ta‘sirini yumshatish uchun ehtiyotkorlik bilan rejalashtirish va mas‘uliyatli turizmni boshqarish zarurligini bildiradi.

Tadqiqot natijalari asosida turizmning qishloq rivojlanishiga ijobiy ta‘sirini maksimal darajada oshirish bo‘yicha bir qancha ilg‘or tajriba va strategiyalar aniqlandi. Sifatli ma‘lumotlar tahlili mahalliy hamjamiyatlarning turizmni rivojlantirish bo‘yicha qarorlar qabul qilishda o‘z ovozigaga ega bo‘lishini ta‘minlashda jamoatchilik ishtiroki va ishtirokini rejalashtirish muhimligini ta‘kidlaydi. Boshqa bir qancha o‘rganilgan ma‘lumotlar chiqindilarni boshqarish, energiyani tejash va mahalliy mahsulotlarni targ‘ib qilish kabi barqaror turizm amaliyotlarining ahamiyatini ta‘kidlaydi. Turizmni mas‘uliyatli boshqarish, jumladan, tashrif buyuruvchilarni o‘qitish va xulq-atvor qoidalarini qo‘llash mahalliy madaniyatni saqlash va salbiy ijtimoiy ta‘sirlarning oldini olishda xal qiluvchi omillar sifatida namoyon bo‘ldi. Bu esa shuni ko‘rsatadiki, ushbu ilg‘or tajribalarni qo‘llash qishloq joylarda turizmni barqaror va inklyuziv rivojlantirishga hissa qo‘shishi mumkin.

Taraqqiyot qishloq joylarida turizmni rivojlantirish muammolari va tiklanish ta'sirlaridan xoli emasligini tasdiqlaydi. Sifatli ma'lumotlarni tahlilida odamlarning xaddan tashqari ko'pligi materiallar va atrof-muhitning moddiy meros bilan bog'liq bo'lgan ma'lumotlarini aniqladi. Shu yig'ilgan ma'lumotlar bazasi metodologiya qismida qo'llanilsa, madaniy turizmning madaniyat va an'anaviy amaliyotlarga yordami bilan ta'kidlagan Balida o'zining rivojlanishi bilan aks sado beradi (Picard & Wood, 1997). Natija qismi olimlar o'tkazgan tadqiqotlarga o'xshab o'z samarasini berish katta ehtimoli mavjud.

Tadqiqot asosida qishloqlarda rural turizmning rivojlanishi ta'sirini maksimal darajada aniqlash bo'yicha bir qancha ilg'or tajriba va strategiyalar aniqlanmoqda. Ishonchli ma'lumotlar tahlili hamjamiyatlarning turizmni qabul qilish bo'yicha qarorlar qabul qilishda o'z ovozigaga ega bo'lishini ta'minlashda ishtirok etishi va ishtirokini muhimligini ta'kidladi. Ma'lumotlar yordamida, ularni boshqarish, energiyani kuzatish va mahsulotlarni targ'ib qilish kabi turizm amaliyotini ta'minlab beradi. Turizmni mas'uliyatli boshqaruv, shaxsiy, tashrifchilarni o'qitish va xulq-atvor qoidalarini qo'llash madaniyatni ushlab turish va ijtimoiy ta'sirlarni kuzatishda xal qiluvchi nazorat sifatida namoyon bo'ldi. Natijada, ushbu ilg'or tajribalarni qo'llash orqali qishloqlarda rural turizmni rivojlantirish va inklyuziv rivojlanishga yordam berishi mumkin.

Xulosa: Xulosa qilib aytganda, ushbu tadqiqot qishloq taraqqiyotida turizmning o'rni haqida qimmatli ma'lumotlar beradi. Yig'ilgan ma'lumotlar turizmning potentsial afzalliklarini, jumladan, uning iqtisodiy o'sishi, madaniyatni saqlash va atrof-muhitni muhofaza qilishini ko'rsatib berdi. Biroq qishloq joylarda turizmning rural turizm turini rivojlantirish bilan bog'liq muammolar va salbiy ta'sirlarni e'tirof etish zaruriyati ham mavjudligi ko'rsatildi.

Tadqiqot natijalari qishloq aholi punktlarida turizmning rural turizm yo'nalishini iqtisodiy foydasini ham ko'rsatib o'tdi. Miqdoriy ma'lumotlar tahlilida, turizm bilan bog'liq faoliyat yangi ish o'rinlari yaratish va daromad olishda katta hissa qo'shadi degan ilmiy taxminlar mavjud. Bu ko'pincha cheklangan iqtisodiy imkoniyatlarga duch keladigan qishloq joylari uchun ayniqsa muhim sanaladi. Mahalliy iqtisodiyotni diversifikatsiya qilish orqali turizm qishloq jamoalarining ijtimoiy-iqtisodiy farovonligini oshirishi, qashshoqlikdan chiqish yo'lini ta'minlashi mumkinligi keltirilgan.

Bundan tashqari, tadqiqot natijalari mahalliy madaniyat va an'analarni saqlashda va namoyish etishda turizmning rolini ta'kidladi. Qishloq joylari ko'pincha noyob madaniy merosga ega hisoblanib, ular haqiqiy tajribani qidirayotgan sayyohlar uchun katta qiziqish uyg'otadi. Sayyohlik orqali qishloq jamoalari an'anaviy hunarmandchilik, festivallar va sahna san'atlarini jonlantirishi, madaniyatni saqlash va jamiyat g'ururini rag'batlantirishlari ham mumkin.

Bundan tashqari, atrof-muhitni muhofaza qilish uchun qishloq joylarida turizmni rivojlantirish imkoniyatlarini ta'kidlandi. Ko'pgina qishloq hududlari tabiiy resurslarga va biologik xilma-xillikka boy bo'lib, ularni hukumat ekoturizmning potentsial yo'nalishlariga aylantiradi. Barqaror amaliyotlarni targ'ib qilish orqali turizm zaif ekotizimlarni saqlashga va resurslarni barqaror boshqarishga hissa qo'shishimiz mumkin. Bu barqaror turizmning ahamiyati va kelajak avlodlar uchun atrof-muhitni muhofaza qilish zarurligi to'g'risida global ongning ortib borayotganiga mos keladi.

Biroq, qishloq joylarida turizmni rivojlantirish bilan bog‘liq muammolar va salbiy ta‘sirlarni tan olish ham juda muhimdir. Tadqiqot natijalarida qishloqlarda odamlarning xaddan tashqari ko‘pligi, madaniy tovarlar va atrof-muhitning tanazzulga uchrashi kabi tashvishlarni ta‘kidladi. Turizmni rivojlantirish puxta rejalashtirilmagan va boshqarilmagan holatda bu muammolar yuzaga kelishi mumkin. Mahalliy hamjamiyat va atrof-muhit farovonligini birinchi o‘ringa qo‘yadigan mas‘uliyatli turizm amaliyotlarini qabul qilish juda muhimdir.

Turizmning qishloq taraqqiyotiga ijobiy ta‘sirini maksimal darajada oshirish uchun tadqiqot natijalaridan bir qancha ilg‘or tajribalar paydo bo‘ldi. Mahalliy hamjamiyatlarning turizmni rivojlantirish bo‘yicha qarorlar qabul qilishda o‘z ovozigaga ega bo‘lishini ta‘minlashda hamjamiyat ishtiroki va ishtirokini rejalashtirish muhim omillar sifatida belgilangan. Mahalliy aholini rejalashtirish va qarorlar qabul qilish jarayonlariga jalb qilish orqali turizm tashabbuslarini jamiyat ehtiyojlari va intilishlariga moslashtirish uchun ishlab chiqish mumkin.

Tadqiqot natijalarida, shuningdek, barqaror turizm amaliyotlarining ahamiyati ham e‘tirof etildi. Chiqindilarni boshqarish, energiya tejash va mahalliy ishlab chiqarilgan mahsulotlarni targ‘ib qilish qishloq joylarida turizmning ekologik izini minimallashtirishda xal qiluvchi ahamiyatga ega. Bundan tashqari, mas‘uliyatli turizm boshqaruvi, jumladan, tashrif buyuruvchilarni o‘qitish va xulq-atvor qoidalarini qo‘llash mahalliy madaniyatni saqlashga va salbiy ijtimoiy ta‘sirlarning oldini olishga yordam beradi.

Xulosa qilib, ushbu tadqiqot qishloq taraqqiyotida turizmning ko‘p qirrali xususiyatini yoritib berishga harakat qildi. Unda qishloq joylarida turizm bilan bog‘liq bo‘lishi mumkin bo‘lgan foyda va muammolar ham batafsil keltirib o‘tilgan. Tadqiqot natijalarini ko‘rib chiqish va ilg‘or tajribalarni joriy etish orqali siyosatchilar, sayyohlik amaliyotchilari va qishloq jamoalari qishloq joylarda turizmni rivojlantirish barqaror, qamrab oluvchi va barcha manfaatdor tomonlar uchun foydali bo‘lishini ta‘minlash uchun birgalikda ishlashi mumkin. Mas‘uliyatli va puxta rejalashtirilgan turizm tashabbuslari orqali qishloq jamoalari iqtisodiy jihatdan gullab-yashnashi, madaniy merosini asrab-avaylashi va tabiiy muhitini muhofaza qilishi mumkin.

Tadqiqot natijalariga asoslanib, turizmning qishloq rivojlanishiga ijobiy ta‘sirini maksimal darajada oshirish uchun quyidagi tavsiyalar berib o‘tildi:

Hamjamiyat ishtirokini rivojlantirish: Turizmni rivojlantirish tashabbuslarini rejalashtirish va qarorlar qabul qilish jarayonlarida mahalliy hamjamiyatlarning faol ishtiroklarini va ularni ishtirok etayotganini rag‘batlantirish. Bunga jamoatchilik maslahatlari, seminarlar va mahalliy tashkilotlar bilan hamkorlik qilish orqali erishish mumkin. Mahalliy manfaatdor tomonlarni jalb qilish orqali ularning bilimlari, istiqbollari va tashvish bo‘lib turgan barcha hodisalarni ham hisobga olish mumkin, bu esa turizmni rivojlantirishda jamiyatning ehtiyojlari va intilishlariga mos kelishini ta‘minlaydi.

Barqaror turizm amaliyotlarini targ‘ib qilish: Atrof-muhitga ta‘sirni minimallashtiradigan va tabiiy resurslarni saqlashga yordam beradigan barqaror turizm amaliyotlarini amalga oshirish. Bu chiqindilarni boshqarish tizimlari, qayta tiklanadigan energiyadan foydalanish va barqaror transport imkoniyatlari kabi bir qancha tashabbuslarni o‘z ichiga oladi. Bundan tashqari, mahalliy iqtisodiyotni qo‘llab-quvvatlash va uglerod izlarini kamaytirish uchun mahalliy mahsulotlar va xizmatlarni iste‘mol qilinishini rag‘batlantirish!

Mahalliy madaniyatni saqlash va namoyish qilish: Turizmni rivojlantirish rejalarida mahalliy madaniy merosni saqlash va targ‘ib qilishga alohida e‘tibor qaratish. Bu an’anaviy hunarmandchilik, festivallar va sahna san’atlarini qo‘llab-quvvatlashni, shuningdek, mahalliy hunarmandlar va ijrochilarga o‘z mahorat va an’analarini namoyish etish imkoniyatini berishni o‘z ichiga oladi. Turistlar va mahalliy jamoalar o‘rtasida turli madaniyatlarni tushunish va qadrlashni rivojlantirish uchun madaniy almashinuvni rag‘batlantirish!

Infratuzilma va xizmatlarni rivojlantirish: Qishloq joylarda turizm faoliyatini qo‘llab-quvvatlash uchun zarur infratuzilma va xizmatlarni rivojlantirishga sarmoya kiritish kerak. Bunga transport tarmoqlarini yaxshilash, turar joy imkoniyatlarini yaxshilash va toza suv va sanitariya inshootlari kabi asosiy qulayliklardan foydalanishni ta’minlash kiradi. Kerakli infratuzilmaning mavjudligini ta’minlash umumiy turizm tajribasini oshiradi va qishloq joylarga ko‘proq tashrif buyuruvchilarni jalb qiladi.

Mahalliy aholi va sayyohlarda ko‘nikmalar va salohiyatni oshirish: Mahalliy aholining turizmni boshqarishning turli jihatlarini bo‘yicha ko‘nikmalari va bilimlarini oshirish uchun o‘qitish va salohiyatni oshirish dasturlarini taqdim etish. Bu mehmondo‘stlik, mijozlarga xizmat ko‘rsatish, tadbirkorlik va barqaror turizm amaliyotlari bo‘yicha treninglarni o‘z ichiga olishi ham mumkin. Mahalliy aholini zarur ko‘nikmalar bilan jihozlash orqali ular turizm industriyasida faol ishtirok etishlari va u taqdim etayotgan imkoniyatlardan foydalanishlari mumkin.

Hamkorlik qilish va qilingan hamkorlikni rivojlantirish: Turli manfaatdor tomonlar, jumladan, davlat idoralari, nodavlat tashkilotlar, sayyohlik operatorlari va mahalliy hamjamiyatlar o‘rtasida hamkorlik va sheriklikni rag‘batlantirish kerak. Bu resurslar, tajriba va ilg‘or tajriba almashishni osonlashtirib, turizmni yanada muvofiqlashtirilgan va barqaror rivojlantirishga olib keladi. Hamkorlik, shuningdek, umumiy muammolarni xal qilishga yordam beradi va turizm foydalari barcha manfaatdor tomonlar o‘rtasida teng taqsimlanishini ta’minlaydi.

Mas’uliyatli tashrif buyuruvchilarning xulq-atvorini targ‘ib qilish: Sayyohlarga qishloq joylariga tashrif buyurishda mas’uliyatli va hurmatli xatti-harakatlarning muhimligini o‘rgatish. Bu mahalliy urf-odatlar, urf-odatlar va atrof-muhitga sezgirlik haqida ma’lumot berishni o‘z ichiga oladi. Sayyohlarni mahalliy biznesni qo‘llab-quvvatlashga, mahalliy hamjamiyatlarni hurmat qilishga va ularning atrof-muhitga ta’sirini kamaytirishga undash. Mas’uliyatli turizm amaliyotiga rioya qilinishini ta’minlash uchun tashrif buyuruvchilarning axloq qoidalarini amalga oshirish uni yetarli darajada bajarish!

Ta’sirlarni monitoring qilish va baholash: Turizmni rivojlantirishning qishloq jamoalariga ta’sirini monitoring qilish va baholash tizimini yaratish zarur. Turistik tashabbuslarning iqtisodiy, ijtimoiy va atrof-muhitga ta’sirini muntazam ravishda baholash va kelgusida rejalashtirish uchun asosli qarorlar qabul qilish kerak. Bu sayyohlik foydasini maksimal darajada oshirishga va har qanday salbiy ta’sirlarni yumshatishga yordam beradi.

Ushbu tavsiyalarni amalga oshirish orqali qishloq joylarda turizmni rivojlantirish bilan shug‘ullanuvchi manfaatdor tomonlar qishloq jamoalarining umumiy rivojlanishi va farovonligiga xissa qo‘shadigan barqaror va inklyuziv turizm tashabbuslarini yaratishi mumkin. Mas’uliyatli va puxta rejalashtirilgan sayyohlik amaliyotlari orqali qishloqlar iqtisodiy o‘sishini ta’minlash, madaniy merosni saqlash va kelajak avlodlar uchun atrof-muhitni muhofaza qilish uchun turizm

salohiyatidan foydalanishlari mumkin. Shu keltirilgan ma’lumotlardan samarali xulosa qilinib uni to‘g‘ri strategiya orqali rural turizm qo‘yilsa, ishonamanki turizm qishloqlarda barqaror rivojlanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Chambers, R. (2000). Tourism and rural development. *Regional Development Dialogue*, 21(1), 25-28.
2. Nayak, N. S., & Bhatia, A. K. (2012). Tourism and rural development: A case study of rural tourism in Uttarakhand, India. *International Journal of Tourism Research*, 14(6), 545-556.
3. Richards, G., & Wilson, J. (2007). *Tourism, creativity and development*. Routledge.
4. Larson, L. R., Reed, S. E., Merenlender, A. M., & Crooks, K. R. (2016). Effects of tourism and recreation on ecosystems and wildlife: Implications for management. In *Wildlife and Recreationists* (pp. 369-388). Island Press.
5. Picard, M., & Wood, R. (1997). *Tourism, ethnicity and the state in Asian and Pacific societies*. University of Hawaii Press.
6. Murodova Yoqutxon, & Mirboboyeva Parizoda. (2023). Barqaror turizm va ekoturizm tasnifi tahlili. <https://doi.org/10.54613/ku.v1i1.438>